

<http://doi.org/10.22133/MTLJ.2024.435273.1291>

The Governance and Regulation of Video Platforms in Iran: From the Conflict over the Regulatory Authority to Content Moderation (Case Study: Aparat)

Hossein Hassani

Assistant Prof. Cyberspace Studies, Communication Research Center, Research Institute of Culture, Art & Communication, Tehran, Iran.

Article Info

Original Article

Received:

25-01-2024

Accepted:

21-02-2024

Keywords:

Platform Governance

Regulation

Content Moderation

User-Generated Content

Video-Sharing Platforms

Abstract

The purpose of this paper is to discuss the legal and technological challenges and disputes about the governance and regulation of user-generated video platforms. In this paper, by focusing on the Aparat video service, we will show how the issue of Content management has become a legal challenge. The regulation of video platforms in Iran, whether platforms that provide subscription video-on-demand services or platforms that mediate user-generated content sharing, has created some legal disputes. This conflict has different levels. Its first level is related to the definition of video content. Its primary manifestation is the continuation of the conflicts on the definition of "expanded audio and video." The second level is the determination of the regulatory authority. The establishment of Satra and the difference between the Ministry of Culture and Islamic Guidance and the IRIB regarding the institution in charge of this area is remarkable from this point of view. The third level of this controversy is about the mode of content moderation. Considering these different levels, this article shows how these disputes have emerged at the level of content moderation. Presenting a comprehensive communication law in Iran by determining a macro-regulatory body that considers the technological developments of the media, deciding on the limits and responsibilities of users or platforms, and developing a content moderation mechanism are the main suggestions of this article.

*Corresponding author

e-mail: hassani@ricac.ac.ir

How to Cite:

Hassani, H. (2024). The Governance and Regulation of Video Platforms in Iran: From the Conflict over the Regulatory Authority to Content Moderation (Case Study: Aparat). *Modern Technologies Law*, 5(10), 33-48.

Published by University of Science and Culture <https://www.usc.ac.ir>

Online ISSN: 2783-3836

حقوق فناوری‌های نوین

<http://doi.org/10.22133/MTLJ.2024.435273.1291>

حکمرانی و تنظیمگری پلتفرم‌های ویدئویی در ایران: از منازعه بر سر نهاد متولی تا تعدیل محتوا (مورد مطالعه: آپارات)

حسین حسینی

استادیار مطالعات فضای مجازی، پژوهشکده ارتباطات، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>مقاله پژوهشی</p> <p>تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۰۵</p> <p>تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۰۲</p> <p>واژگان کلیدی: حکمرانی پلتفرم‌ها تنظیمگری تعدیل محتوا محتوای کاربرساخته پلتفرم‌های اشتراک‌گذاری ویدئو</p> <p>*نویسنده مسئول رایانامه: hassani@ricac.ac.ir</p>	<p>هدف این مقاله بحث درباره چالش‌ها و منازعات قانونی و فناوریانه با موضوع حکمرانی و تنظیمگری پلتفرم‌های ویدئویی کاربرساخته است. در این مقاله، با تمرکز بر خدمت ویدئویی آپارات نشان خواهیم داد که چگونه موضوع تنظیمگری محتوا در ایران، به یک چالش حقوقی تبدیل شده است. تنظیمگری پلتفرم‌های ویدئویی در ایران، خواه پلتفرم‌هایی که خدمت ویدئویی درخواستی اشتراکی را ارائه می‌کنند و خواه پلتفرم‌هایی که واسطه اشتراک‌گذاری محتوای کاربرساخته هستند، برخی مناقشه‌های قانونی را ایجاد کرده است. این مناقشه سطوح مختلفی دارد: سطح اول آن به تعریف محتوای ویدئویی مرتبط است. نمود اصلی آن تداوم اختلاف در تعریف «صوت و تصویر فراگیر است». تعیین نهاد تنظیمگر سطح دوم مناقشه را شامل می‌شود. تأسیس ساترا و اختلاف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سازمان صداوسیما در مورد نهاد متولی این حوزه از این نظر درخور ملاحظه است. سطح سوم این مناقشه درباره شیوه تعدیل محتواست. این مقاله با ملاحظه این سطوح مختلف، نشان می‌دهد چگونه این مناقشه‌ها در سطح تعدیل محتوا ظهور پیدا کرده‌اند. ارائه یک قانون جامع ارتباطات در ایران، با تأسیس یک نهاد کلان تنظیمگر، که تحولات فناوریانه رسانه را مدنظر داشته باشد، تصمیم‌گیری درباره تعیین حدود و مسئولیت‌های کاربران یا پلتفرم‌ها و نیز توسعه سازوکار تعدیل محتوا پیشنهادهای اصلی این مقاله است.</p>
<p>نحوه استناددهی:</p> <p>حسینی، حسین (۱۴۰۳). حکمرانی و تنظیمگری پلتفرم‌های ویدئویی در ایران: از منازعه بر سر نهاد متولی تا تعدیل محتوا (مورد مطالعه: آپارات). حقوق فناوری‌های نوین، ۱۰(۵)، ۳۳-۴۸.</p>	
<p>ناشر: دانشگاه علم و فرهنگ https://www.usc.ac.ir</p> <p>شاپای الکترونیکی: ۳۸۳۶-۲۷۸۳</p>	

مقدمه

پلتفرم‌های دیجیتال به‌طور عام و پلتفرم‌های اشتراک‌گذاری ویدئویی^۱ و خدمات ویدئویی درخواستی^۲ به‌طور خاص، تحولاتی اساسی در ابعاد گوناگون جامعه ایجاد کرده‌اند. یکی از این تحولات، نحوه سیاست‌گذاری و تنظیمگری مقررات در مورد محتوای رسانه و شیوه تولید و توزیع آن‌ها در درون هر کشور یا جامعه است. در عصر پیش‌رسانه‌های اجتماعی، در دوره‌ای که سازمان‌های بزرگ رسانه‌ای بر تولید و انتشار برنامه‌های رسانه‌ای و محتوای خبری و سرگرم‌کننده سیطره داشتند، نظارت بر محتوا امری پیشینی بود. خود این رسانه‌ها تا حد ممکن از انتشار محتوای سیاسی، فرهنگی و دینی به اصطلاح نامناسب خودداری می‌کردند یا نهادهای دولتی بر اساس قوانین و مقررات از پیش تدوین شده آن‌ها را از انتشار این نوع محتوا منع کردند؛ اما همان‌طور که پل و همکاران بیان کرده‌اند، پلتفرم‌ها^۳ تولید و مصرف محتوای فرهنگی سبب تغییری اساسی در تولید و اشتراک‌گذاری محتوای فرهنگی شده‌اند که بحث نظارت بر محتوا یکی از این موارد است (Poell et al., 2022, p. 7).

پلتفرم‌ها عمدتاً به‌مثابه یک زیرساخت و بستر واسطه عمل می‌کنند که تعداد کثیری از کاربران در آنجا به اشتراک‌گذاری آنچه اصطلاحاً محتوای کاربرساخته (یو.جی.سی) ^۴ نامیده می‌شود اقدام می‌کنند. مقدار محتوایی که هر روز کاربران در ایران و جهان در انواع پلتفرم‌های گوناگون به اشتراک می‌گذارند حجم بسیاری زیادی دارد؛ به‌طوری‌که برای مثال در ماه مه ۲۰۱۹ در هر دقیقه ۵۰۰ ساعت ویدئو در یوتیوب بارگذاری شده است (Ceci, 2022). همچنین در ایران، براساس گزارش عملکرد پلتفرم اشتراک‌گذاری ویدئویی آپارات در سال ۱۳۹۸، تعداد ۳۶ میلیون نفر کاربر ماهانه آن روزانه در حدود ۲۲۰ هزار دقیقه ویدئو را در آن سایت بارگذاری کرده‌اند و روزانه ۱۸۰ میلیون دقیقه محتوای ویدئویی در این پلتفرم به نمایش درآمده است (زارع سریزدی، ۱۳۹۸).

این تحولات و افزایش میزان تولید محتوا و به‌ویژه محتوای ویدئویی سبب شده است وارد عصر «محتوای کاربرساخته» شویم که به‌طور خاص تصویر و ویدئو در آن نقشی محوری ایفا می‌کند. در این وضعیت، که حتی به اصطلاح عامه کاربران نیز با داشتن حداقل ابزارهای ارتباطی که همان دسترسی به اینترنت و تلفن همراه هوشمند مجهز به دوربین است، در اشتراک‌گذاری محتوای کاربرساخته مشارکت فعالی دارند، زیرساخت‌های پلتفرم‌ها نقشی اساسی در توسعه این وضعیت جدید فرهنگی - رسانه‌ای دارند که تا حد زیادی ناشی از پدیدارشدن فرهنگ اشتراک‌گذاری است که شامل ابعاد فرهنگی و حقوقی است (Aigran, 2012, p. 15).

اکنون دیگر صرفاً سازمان‌های رسانه‌ای بزرگ تولیدکننده رسانه نیستند و تولید رسانه به یک فرهنگ اشتراکی تبدیل شده است. از پیامدهای پلتفرم‌ها می‌توان به فراهم‌سازی امکان «مشارکت فرهنگی» میلیون‌ها کاربر آماتور و حرفه‌ای با باورها، نگرش‌ها و ارزش‌های متنوع و گاه متضاد اشاره کرد. همچنین در این وضعیت جدید، نظارت بر محتوای کاربرساخته از طریق پلتفرم‌ها یا آنچه اصطلاحاً تعدیل محتوا^۵ نامیده می‌شود، به موضوعی خطیر و مسئله‌ساز تبدیل شده است.

برای ملاحظه پیچیدگی و اهمیت موضوع تنظیم مقررات پلتفرم‌های کاربرساخته، ملاحظه مواردی که اخیراً در ایران برجسته شد می‌تواند راهگشا باشد. در اوایل آبان ۱۳۹۹، اعلام شد که محمدمهدی شکوری مقدم، مدیر پلتفرم یا خدمت اشتراک‌گذاری آپارات، به جرم انتشار یک ویدئوی کاربرساخته در آپارات در دادگاه بدوی به ده سال زندان محکوم شده است. علاوه بر مدیرعامل و بنیان‌گذار آپارات، تهیه‌کنندگان ویدئویی که در آن از کودکان خردسال پرسیده شده بود آیا می‌دانند چگونه به دنیا آمده‌اند نیز به همین مدت زندان محکوم شدند. این گزارش ویدئویی در مهر ۱۳۹۸، از کانال اینترنتی «ژلوفن تی‌وی» در سایت آپارات پخش شده بود. یک ساعت پس از مطلع‌شدن مدیران آپارات از بارگذاری این ویدئوی خاص، آن‌ها علاوه بر حذف ویدئوی مذکور از آپارات، کانال پخش‌کننده آن را نیز تعلیق کرده بودند. مدیرعامل آپارات علاوه بر محکومیت

1. Video Sharing Platforms
2. VOD Services
3. platformization
4. User-generated Content (UGC)
5. content moderation

به ده سال زندان، به جرم «تشویق به فساد» به یک سال حبس به دلیل «فعالیت تبلیغی علیه نظام» و یک سال حبس اضافی دیگر به جرم «انتشار محتوای مبتذل» محکوم شده بود.^۱

مدیران آپارات در موارد مختلف دیگر نیز به دلیل انتشار محتوای نامناسب در پلتفرم آپارات، تذکرات و اخطاریه‌های مختلفی دریافت کرده بودند. این درحالی است که آپارات در هر مورد، پس از دریافت «گزارش کاربران» و براساس رویه «خودنظارتی»، نسبت به جلوگیری از انتشار گسترده ویدئوهایی که محتوای نامناسب داشتند اقدام می‌کند (مختاری، ۱۳۹۹الف).

انتشار عمومی این رأی واکنش‌های زیادی را در سطح افکار عمومی برانگیخت. برای مثال علی سعد، معاون وقت کاربران و تنظیمگری اجتماعی ساترا (سازمان تنظیم مقررات صوت و تصویر فراگیر وابسته به صداوسیما) گفته بود باید از منظر مسئولیت انتشار محتوای صوت و تصویر میان رسانه‌های «ناشر محور» و «کاربر ساخته» تمایز قائل شد (مختاری، ۱۳۹۹ب)؛ این تمایز از این حیث اهمیت دارد که در رسانه‌هایی که ناشر محسوب می‌شوند مسئولیت انتشار محتوا عمدتاً با رسانه‌ای است که محتوایی را منتشر کرده است. این تمایز برگرفته از قوانین آمریکاست. فعالیت پلتفرم‌های تصویری و به‌طور خاص پلتفرم‌هایی که در حوزه قضایی ایران فعالیت می‌کنند مستلزم انطباق محتوای اشتراک‌گذاشته‌شده، به‌خصوص محتوای کاربرساخته، با ارزش‌های فرهنگی حاکم بر ایران است. با وجود این، نظارت بر محتوای کاربرساخته دشوار، دائماً تحول‌یابنده، پیچیده، نیازمند روزآمدسازی و توجه به کنش عاملان انسانی و غیرانسانی و بسیای از عوامل مسئله‌ساز دیگر است که شناخت آن‌ها، هر چند به شکل تصویری لرزان و متحول‌شونده، سبب بازنگری در انتظارات حقوقی و اخلاقی از آن‌ها خواهد شد.

نظارت بر محتواهای ویدئویی در فضای مجازی یا آنچه «صوت و تصویر فراگیر» نامیده می‌شود، رفته‌رفته از اواسط دهه ۱۳۹۰ به موضوعی بحث‌برانگیز تبدیل شد. رشد پلتفرم‌های مبتنی بر محتوای ویدئویی کاربرساخته و نیز توسعه خدمات ویدئویی درخواستی اشتراکی، علاوه بر آنکه جایگاه تثبیت‌شده صداوسیما را به چالش کشید، بحث‌های حقوقی و فنی گسترده‌ای را موجب شد که مدت‌ها است آغاز شده و هنوز ادامه دارد. چالش آپارات و ساترا مناقشه‌ای دنباله‌دار است؛ به‌طوری که در سال ۱۳۹۵ و در پی شکایت سازمان صداوسیما، کارافزار^۲ آپارات از فروشگاه کارافزارهای اندرویدی کافه بازار حذف شده بود. برخی دلایلی که برای شکایت مطرح شده بود عبارت‌اند از: (۱) نداشتن مجوز فعالیت سایت‌هایی همانند آپارات برای فعالیت در عرصه صوت و تصویر فراگیر در فضای مجازی؛ (۲) نقض حقوق مالکیت فکری سازمان صداوسیما (موزن، ۱۳۹۵).

براین اساس، سؤال اصلی این پژوهش این است که «پلتفرمی‌شدن تولید و انتشار محتوای فرهنگی و ازدیاد محتواهای کاربرساخته چه چالش‌هایی را برای نظارت بر محتواهای رسانه‌ای در ایران ایجاد کرده است؟». برای پاسخ‌گویی به این پرسش فهم سازوکارهای کنونی تعدیل محتوا در یک پلتفرم بزرگ ویدئویی مبتنی بر محتوای کاربرساخته-آپارات را تحلیل خواهیم کرد. همچنین برای فهم بهتر منازعه حقوقی در مورد مسئولیت پلتفرم‌ها آن را در بستر تاریخی-حقوقی شکل‌گیری مفهوم «صوت و تصویر فراگیر» قرار خواهیم داد که درنهایت، موجب ایجاد نهاد ساترا زیرمجموعه سازمان صداوسیما شده است، مفهومی که همچنان مورد مناقشه است.

۱. زمینه حقوقی تأسیس ساترا

براساس آنچه در قسمت «درباره ما» این نهاد آمده است، سازمان تنظیم مقررات صوت و تصویر فراگیر (ساترا) با هدف سامان‌دهی محتواهای منتشرشده در فضای مجازی در راستای اصل ۴۴ قانون اساسی و نظریه تفسیری شورای محترم نگهبان از این اصل و براساس ابلاغیه مورخ ۲۲/۰۶/۹۴ به رئیس جمهور (درمقام ریاست شورای عالی فضای مجازی) تشکیل شده است. این نهاد در سال ۱۳۹۵ راه‌اندازی شده است.

۱. این احکام به دلایل مختلف از جمله اعتراض افکار عمومی در رسانه‌های اجتماعی در عمل اجرا نشدند.

سامان‌دهى حوزه صوت و تصوير فراگير در راستاى حمايت از خدمات‌دهندگان و تأمين حقوق کاربران و رسيدگى به شکايات و تخلفات گزارش شده از سوى مردم در فضاى مجازى بخشى از وظيفه اين نهاد است.

توجه حقوقى تشکيل اين سازمان در وب‌گاه ساترا به اين شکل است: «با استناد به متن نظريه تفسيرى شورى محترم نخبان در مورخه ۱۳۷۹/۷/۱۰ بر اصول چهل و چهارم و يكصد و هفتاد و پنجم قانون اساسى جمهورى اسلامى ايران اصلاحى سال ۱۳۶۸، ماده (۷) قانون اساسنامه سازمان صداوسيمى جمهورى اسلامى ايران مصوب سال ۱۳۶۲، بند (۲) ابلاغيه رهبر معظم انقلاب (حفظه الله) در شهريور سال ۱۳۹۴ و بند (۸) قسمت «و» فهرست مصاديق مجرمانه موضوع ماده ۷۵۱ قانون مجازات اسلامى اصلاحى سال ۱۳۹۴، سازمان صداوسيمى با هدف نظام‌مندسازى فعاليت‌هاى مرتبط با صوت و تصوير فراگير در فضاى مجازى و شکل‌دهى صنعت در اين حوزه اقدام به تاسيس «سازمان تنظيم مقررات رسانه‌هاى صوت و تصوير فراگير در فضاى مجازى» نموده و حرکت فعالانه اين سازمان در پيوست حکم انتصاب رئيس سازمان صداوسيمى و همچنين در ديدار اعضاى شورى اعلى فضاى مجازى با رهبر معظم انقلاب (دامت توفيقاته) در مورخ ۱۳۹۶/۱۱/۳ و نيز ديدار برخى مديران رسانه ملي با معظم له در تاريخ ۱۳۹۷/۱/۲۷ از طرف ايشان يادآورى شده و کراراً توسط مسئولين محترم دفترشان مطالبه شده است» (وب‌گاه ساترا، ۱۴۰۰).

طبق آنچه در بخش پاسخ به سؤالات متداول سايت ساترا آمده است، فعاليت‌هاى که داراى شرايط زير باشند مشمول تنظيمگرى در قالب صوت و تصوير فراگير محسوب مى‌شوند:

«هر فعاليتى که صوت يا تصاوير متحرک يا داده‌هاى همراه با آنها را از طريق شبکه‌هاى ارتباط الکترونيک و با رعايت تمامى شروط زير پخش يا منتشر کند، مصداق رسانه صوت و تصوير فراگير است: در محدوده صلاحيت قضايى جمهورى اسلامى ايران قرار گيرد؛ داراى قابليت دسترسى براى عموم باشد؛ خدمت به شکل مؤثر ارائه شود؛ امکان «گزينش» يا «سازمان‌دهى» محتوا توسط ارائه‌دهنده خدمت وجود داشته باشد؛ و بخش ويژه‌اى از خدمت را براى ارائه صوت و تصوير متمايز يا بر انتشار محتواى صوت و تصوير به نحوى تمرکز کند که عرفاً رسانه را «ارائه‌دهنده صوت و تصوير» معرفى نمايد» (وب‌گاه ساترا، ۱۴۰۰).

علاوه بر اين، در پاسخ به اين که سازوکارها و شاخص‌هاى به کار رفته توسط ساترا براى نظارت بر محتوا به چه شکل است، آمده: «ساترا با درک فضاى گسترده و بازيگران متکثر فضاى مجازى، نظارت مستقيم بر تمام محتواى صوت و تصوير فراگير را غير عقلايى و غير عملى مى‌داند. لذا اين سازمان با وضع ضوابط و مقررات در حوزه‌هاى مختلف نظير حریم خصوصى، رده‌بندى سنى، صيانت از گروه‌هاى مورد حمايت و آسيب‌پذير نظير کودکان و معلولين و ساير زمينه‌ها، از طريق آموزش و توانمندسازى رسانه‌ها نقش ايشان را در دروازه‌بانى محتوا به رسميت شناخته و مداخله ساترا در ممیزی محتوا غالباً پسینی خواهد بود» (وب‌گاه ساترا، ۱۴۰۰). براين اساس، به نظر مى‌رسد ساترا با آگاهى از امکان نداشتن نظارت بر حجم گسترده محتواهاى کاربرساخته، وظيفه خود را به تنظيمگرى و تدوين قوانين و نظارت پسینی يا پس از انتشار در صورت گزارش کاربران يا نهادها معدود کرده است.

۱-۱. دستورالعمل‌ها و مقررات شيوه انتشار محتوا در فضاى مجازى

ساترا در راستاى وظيفه خود براى تنظيمگرى، تعدادى دستورالعمل‌هاى مختلف را وضع و آنها را در سايت خود منتشر کرده است که عبارت‌اند از:

- دستورالعمل «صدور مجوز براى رسانه‌هاى صوت و تصوير فراگير در فضاى مجازى»؛
- دستورالعمل نحوه صدور موافقت‌نامه کلى انتشار محتوا در رسانه‌هاى صوت و تصوير فراگير؛
- دستورالعمل مسابقات برخط در رسانه‌هاى صوت و تصوير فراگير؛

- دستورالعمل «نحوه انتشار مراسم مذهبی در رسانه‌های صوت و تصویر فراگیر؛

- دستورالعمل «صیانت از حقوق کودکان و نوجوانان در رسانه‌های صوت و تصویر فراگیر»؛

- دستورالعمل فعالیت انتخاباتی رسانه‌های صوت و تصویر فراگیر (وب‌گاه ساترا، ۱۴۰۰).

نظر به اهمیت توجه به قوانین ناظر بر محتوا از منظر ساترا، توجه به جزئیات این قوانین الزامی است. قوانینی که براساس دیدگاه ساترا برای نظارت بر محتوای صوت و تصویر فراگیر به کار می‌روند شامل مجموعه‌ای متنوعی از قوانین مختلف است. منبع اول این قوانین، برخی از اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی است. علاوه بر اصول مختلف قانون اساسی، ماده‌های ۱۴ تا ۲۳ قانون جرایم رایانه‌ای؛ برخی مواد قانون مجازات اسلامی از جمله ماده ۴۷ (جرایم علیه امنیت داخلی، جرایم سازمان‌یافته، قاچاق، جرایم اقتصادی و...)، ماده ۲۶۲ (توهین به پیام اسلام)، ماده ۲۸۶ (جرایمی که به صدور حکم افساد فی الارض منجر می‌شود)، ماده ۵۰۰ (تبلیغ سازمان‌های مخالف نظام اسلامی)، ماده ۵۰۱ (افشاء اسرار و اسناد)، ماده ۵۰۵ (مدخل کردن امنیت از طریق گردآوری اطلاعات)، ماده ۵۰۶ (افشاء اطلاعات به دشمنان)، ماده ۵۱۱ (برهم زدن امنیت کشور از طریق تهدید به بمب‌گذاری)، ماده ۵۱۲ (تهدید به اختلال در امنیت کشور)، ماده ۵۱۳ (توهین به مقدسات)، ماده ۵۱۴ (توهین به بنیان‌گذار انقلاب اسلامی و رهبری)، ماده ۵۸۲ (افشاء تبادلات شخصی توسط کارکنان دولت)، ماده ۶۰۸ (توهین به افراد)، ماده ۶۰۹ (توهین به مقامات)، ماده ۶۳۸ (ارتکاب علنی اعمال حرام)، ماده ۶۳۹ (تسهیل فحشاء)، ماده ۶۴۰ (اعمال خلاف اخلاق و عفت عمومی)، ماده ۶۶۹ (تهدید به قتل یا افشای اسرار)، ماده ۶۹۷ (انتساب گفته یا عملی به افراد دیگر بدون توان اثبات)، ماده ۶۹۸ (تشویش اذهان عمومی)، ماده ۷۰۰ (هجو اشخاص)، ماده ۷۰۱ (مصرف علنی مشروبات الکلی)، ماده ۷۰۵ (قماربازی)، ماده ۷۰۷ (فروش وسایل قمار)، ماده ۷۰۸ (دعوت به قمار)، ماده ۷۱۰ (کمک به ایجاد مراکز قمار یا مصرف مشروبات الکلی) نیز مورد استناد قرار دارند.

علاوه بر این، قوانین باید به ماده‌های ۴ (ممنوعیت تجاوز به حریم خصوصی)، ماده ۴۰ (افشاء اطلاعات و هویت)، ماده ۱۵۰ (کنترل ارتباطات مخبراتی) آیین دادرسی کیفری؛ ماده‌های ۱، ۲ و ۳ قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲؛ ماده‌های ۳ و ۱۰ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌کنند؛ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان و قانون ۶۵۴ قانون مدنی که درباره ممنوعیت قمار است، مبنای عمل ساترا برای نظارت بر محتوا محسوب می‌شود (وب‌گاه ساترا، ۱۴۰۰).

۲. زمینه قانونی پیدایش مفهوم «صوت و تصویر فراگیر»

اصطلاح صوت و تصویر فراگیر اصطلاحی مبهم است که در ادبیات مطالعات رسانه و ارتباطات معادلی برای آن وجود ندارد؛ اما به نظر می‌رسد مفهوم «رسانه‌های صوت و تصویر فراگیر» از آن هم مبهم‌تر است و ظاهراً با هدف مشروعیت‌بخشی به اصطلاح صوت و تصویر فراگیر جعل شده است.

به نظر می‌رسد ریشه ابداع اصطلاح صوت و تصویر فراگیر به نامه لاریجانی، رئیس وقت سازمان صداوسیما، به شورای نگهبان باز می‌گردد. به دنبال بروز برخی مجادله‌ها برای راه‌اندازی شبکه‌های خصوصی رادیو تلویزیون، علی لاریجانی در نامه‌ای که در تاریخ ۳۰ مرداد ۱۳۷۹ خطاب به دبیر شورای نگهبان نوشته است، نظر تفسیری شورای نگهبان قانون اساسی درباره اصول ۱۷۵ و ۴۴ قانون اساسی را خواستار می‌شود. لاریجانی نظریه تفسیری شورای نگهبان درباره اصل چهل و چهارم را به این شکل خواستار می‌شود:

«آیا اجازه تأسیس و راه‌اندازی رادیو و تلویزیون و یا شبکه‌های خصوصی در داخل یا خارج از کشور و یا انتشار فراگیر (مانند ماهواره، فرستنده، فیبر نوری و...) برای مردم در قالب امواج رادیویی و کابلی غیر از سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران مجاز می‌باشد؟» (وب‌گاه شورای نگهبان، ۱۳۸۹).

در پاسخ شورای نگهبان آمده است: «بدین جهت انتشار و پخش برنامه‌های صوتی و تصویری از طریق سیستم‌های فنی قابل انتشار فراگیر (همانند ماهواره، فرستنده، فیبرنوری و غیره) برای مردم در قالب امواج رادیویی و کابلی غیر از سازمان صداوسیما جمهوری اسلامی ایران

خلاف اصل مذکور است» (وب‌گاه شورای نگهبان، ۱۳۸۹). درباره این اصطلاح و تفسیر آن چند نکته باید بیان شود. نخست این‌که به نظر می‌رسد این درخواست برای تفسیر اصول مرتبط با فعالیت رسانه‌های جمعی در واکنش به درخواست برای راه‌اندازی شبکه‌های رادیو و تلویزیونی خصوصی صورت گرفته است. دوم ظاهراً منظور از اصلاح فراگیر پخش به شکل‌هایی غیر از پخش زمینی^۱ است؛ یعنی به شکل پخش ماهواره‌ای که البته عبارت فرستنده در داخل پرانتز نیز به نظر نادرست می‌رسد؛ بنابراین فراگیر براساس زمینه انجام درخواست تفسیر و متن نامه به معنای پخش ماهواره‌ای بوده است. سوم، منظور از ممنوعیت پخش فراگیر همان ممنوعیت پخش ماهواره‌ای است. به عبارت دیگر، منظور ممنوعیت فعالیت و نیز انتشار برنامه از طریق ایستگاه‌های رادیویی و شبکه‌های تلویزیونی چه زمینی و چه ماهواره‌ای بوده است.

این تفسیر، که مربوط به عصر پیش از فراگیری پخش برخط و/ یا زنده محتوای صوتی و تصویری و نیز فعالیت پلتفرم‌های صوتی و ویدئویی و نیز خدمات ویدئویی درخواستی^۲ است، به جهت مختلف قابل تحلیل است: نخست، این تفسیر به دلیل این‌که تحولات فتاورانه و ظهور اینترنت و پلتفرم‌ها و انتشار محتوا از این طریق را نادیده گرفته نیازمند بازتفسیر است؛ دوم این‌که منظور فقط ممنوعیت انتشار محتوا در قالب ایستگاه رادیویی و شبکه تلویزیونی است و نه شکل‌های دیگر؛ سوم این‌که براساس تفسیر شورای نگهبان هر نوع انتشار محتوای صوتی و ویدئویی در اینترنت و بسترهای مختلف آن برخلاف قانون اساسی است که البته موضوعیت آن محل تردید است؛ چهارم، تقلیل رسانه‌های صوت و تفسیر فراگیر که شامل رادیو و تلویزیون بوده است به صوت و تصویر نوعی مصادره به مطلوب قانون و تفسیر دل‌خواهی است.

براین اساس، به نظر می‌رسد فعالیت رادیو تلویزیون با برند و سازمان مشخص، که مخاطب و کاربر آن را یک ایستگاه رادیویی و یا یک شبکه تلویزیونی به حساب بیاورد، ممنوع و در صورت فعالیت باید با مجوز صداوسیما باشد؛ از این رو سازمان و صداوسیما نمی‌تواند متولی هر نوع انتشار محتوای صوتی - تصویری و از هر پلتفرمی باشد.

با وجود این، اکنون ساترا به‌عنوان نهادی زیرمجموعه صداوسیما، خود را متولی نظارت بر فعالیت انواع بسترهای پخش محتوای صوتی و تصویری و نیز آثاری می‌داند که از طریق اینترنت در دسترس عموم قرار می‌گیرند؛ از جمله آن‌ها می‌توان به آثار و برنامه‌های تولیدشده تحت عنوان پخش خانگی اشاره کرد که گرچه از وزارت ارشاد مجوز می‌گیرند؛ اما ساترا خود را برای نظارت بر محتوای آن‌ها ذی‌صلاح می‌داند. همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد، یکی از مبانی قانونی که صداوسیما از آن به‌منزله دلیلی برای قانونی بودن فعالیت ساترا استفاده می‌کند بخشنامه سیدابراهیم رئیسی، رئیس وقت قوه قضاییه، است که در تاریخ ۲۸ دی ۱۳۹۸ صادر شده. متن آن به این شرح است:

«با عنایت به نظریه تفسیری مورخ ۱۰/۷/۱۳۷۹ شورای نگهبان ذیل اصول ۴۴ و ۱۷۵ قانون اساسی و ابلاغیه مقام معظم رهبری مدظله‌العالی مورخ ۲۲/۶/۱۳۹۴ خطاب به رئیس جمهور محترم، مبنی بر این‌که مسئولیت صدور مجوز و تنظیم مقررات صوت و تصویر در فضای مجازی و نظارت بر آن منحصراً برعهده سازمان صداوسیما است. ضروری است مراجع قضایی و ستادی قوه قضاییه هرگونه استعلام درباره صوت و تصویر فراگیر در فضای مجازی را از حیث پروانه فعالیت، مقررات و موضوعات مرتبط از سازمان صداوسیمای جمهوری اسلامی به عمل آورند. بدیهی است هرگونه فعالیت در این زمینه بدون مجوز آن سازمان غیر مجاز است» (وب‌گاه تابناک، ۱۳۹۸).

براساس این بخشنامه، کاربرد عبارت «صوت و تصویر فراگیر» قانونمند می‌شود و چنین استنباط می‌شود که از رسانه‌های فراگیر از ایستگاه‌های رادیویی و شبکه‌های تلویزیونی به هر نوع محتوای صوتی و تصویری که به شکل برخط منتشر می‌شود تعمیم پیدا می‌کند. با این‌همه، عبارت «رسانه‌های صوت و تصویر فراگیر» نامأنوس و بیشتر نقش توجیهی دارد.

ذکر این نکته نیز حائز اهمیت است که انتشار نامه رهبری به رئیس جمهور وقت در تاریخ شهریور ۱۳۹۴، نشان می‌دهد بخش ابتدایی نامه ایشان به‌نوعی نادیده گرفته شده است:

1. terrestrial
2. VOD

«پیرو مطالبی که اینجانب در جلسه شورای عالی مجازی درباره ارکان تشکیلاتی گفتم، کارشناسان دفتر نکات مهمی را در آن باره تذکر دادند که مورد تصدیق اینجانب است و آن:

۱. وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات در موضوع مهم تأمین زیرساخت ارتباطی و اطلاعاتی فضای مجازی به‌نحو بومی، امن و پایدار که مصداق آن شبکه ملی اطلاعات است، رکن مهمی از فضای مجازی را تشکیل می‌دهد؛ ولی در موضوع اطلاعات و محتوا، دیگر دستگاه‌ها و وزارتخانه‌ها از قبیل وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، صداوسیما و دستگاه‌های فرهنگی و نیز نهادهای مردمی و بخش خصوصی دارای نقش و سهم اساسی هستند. بنابراین مرکز ملی فضای مجازی که به‌طور عام مسئولیت هماهنگی‌ها را برعهده دارد، در این بخش نیز مسئول هماهنگی، هم‌افزایی و نظارت در سطح ملی است.

۲. مسئولیت صدور مجوز و تنظیم مقررات صوت و تصویر فراگیر در فضای مجازی و نظارت بر آن منحصراً برعهده سازمان صداوسیماست» (وب‌گاه تابناک، ۱۳۹۹).

بنابراین ملاحظه این نامه نشان می‌دهد نقش و «سهم اساسی» سایر دستگاه‌ها و وزارتخانه‌ها از جمله فرهنگ و ارشاد اسلامی و حتی نهادهای مردمی و خصوصی نباید نادیده گرفته شود و این که مسئولیت هماهنگی این امور با شورای عالی فضای مجازی است. بنابراین، با وجود اختیارات تصریح شده در بند دوم نامه، صداوسیما رأساً نمی‌تواند بدون هماهنگی و نظارت شورای عالی فضای مجازی بر محتوا در فضای مجازی نظارت کند.

با این همه، همچنان در مورد تعریف و مصادیق صوت و تصویر فراگیر اختلاف نظر وجود دارد و مشخص نیست که «صوت و تصویر فراگیر فقط شامل پخش زنده می‌شود یا وی.ا.دی.ها، ویدئوکلوب‌های اینترنتی که فیلم و سریال‌های تولیدی با مجوز شورای پروانه ساخت سازمان سینمایی وزارت فرهنگ و ارشاد ساخته شده را نیز شامل می‌شود؟» (وب‌گاه تابناک، ۱۳۹۸) یا خیر.

به نظر می‌رسد سازمان صداوسیما با تشکیل ساترا و توسعه فعالیت‌های آن خود را به‌منزله متولی نظارت بر انواع محتوای صوتی و تصویری معرفی و اعمال مقررات می‌کند؛ اما همچنان در مورد جایگاه این نهاد ناظر، مشروعیت آن، نسبت آن با شورای عالی فضای مجازی که به‌نوعی متولی هماهنگی را برعهده دارند و نیز مصادیق صوت و تصویر فراگیر اختلاف نظر اساسی وجود دارد و باید با تدوین قانونی فراگیر و جامع با ملاحظه قوانین و نیز تحولات فناوریانه این مشکل مرتفع شود.

ساترا در راستای مسئولیت خود برای حکمرانی بر پلتفرم‌های برخط در ایران تلاش‌های مختلفی را انجام داده است. از جمله آن‌ها می‌توان به اقدام در راستای مفهوم‌سازی برای ارائه چهارچوبی برای تنظیم‌گری رسانه‌های صوتی و تصویری در ایران اشاره کرد. ساترا پلتفرم‌های ایرانی را به پلتفرم‌های اشتراک‌گذاری ویدئو، شبکه‌های اجتماعی، پیام‌رسان‌های اجتماعی و پلتفرم‌های ارائه‌دهنده خدمات رسانه‌ای تقسیم کرده است. چالش‌های این پلتفرم‌ها در ایران عبارت‌اند از: محتوای غیرقانونی، انحصار، حریم شخصی، امنیت داده، رویه‌های غیرمنصفانه، عدم شفافیت کارکردی، جهت‌دهی افکار و باورها، اطلاعات گمراه‌کننده، محتوای جعلی، مسائل اخلاقی و فرهنگی، کودکان و نوجوانان، تبلیغات تجاری، تبلیغات سیاسی و... که در نهایت برای تدوین چهارچوب هنجاری هشت گام باید طی شود. این گام‌ها عبارت‌اند از: شناسایی مسئولیت پلتفرم، طبقه‌بندی پلتفرم‌ها از حیث کارکردی و قدرت بازار، بازطراحی مفهوم قدرت پلتفرم فراتر از مؤلفه‌هایی همانند سهم بازار، قدرت بازار و شناسایی قدرت‌های مسلط بازار، ایجاد رویه‌های خودتنظیم‌گرانه بر بستر پلتفرم‌ها، تدوین الزامات بی‌طرفی برای پلتفرم‌هایی که دروازه‌های ورود بازار و تجمیع‌کننده‌های سرویس محسوب می‌شوند، تدوین الزامات رفتار منصفانه پلتفرم در قبال سرویس‌ها و کاربران، تدوین رویه‌هایی برای پاسخ‌گویی پلتفرم به عموم و نهادهای تنظیم‌گر از راه الزامات شفافیت‌آور و نیز تعریف انواع محتوا مانند محتوای غیرقانونی، نامناسب و دیگر اقسام آن و ایجاد سازوکار حقوقی و فنی برای مقابله و تنظیم‌گری آن‌ها (اکبری نوری، ۱۳۹۹).

بنابراین برای حل معضل محتوای غیرقانونی که به‌واسطه مدل فعالیت پلتفرمی رسانه‌های جدید، که مبتنی بر محتوای کاربرساخته هستند، رویه‌های خودتنظیم‌گری باید منطبق با شیوه عمل پلتفرم‌های بزرگ جهانی صورت گیرد که تعریف محتوای غیرقانونی و ایجاد سازوکار مقابله با

آن‌ها يکى از پيش‌شرطهاى ايجاد چهارچوب هنجارى و در واقع حکمرانى توسط خود پلتفرم‌ها در ايران است که به بسط تعاريف، تدوين دستورالعمل‌ها و ايجاد سازوکارها نياز دارد.

تاکنون تلاش شد برخى از روندها و رويه‌ها و نيز چالش‌هاى حکمرانى بر پلتفرم‌هاى بومى ايرانى مورد توجه قرار گيرد. در بخش بعد، سازوکارهاى اين پلتفرم‌ها براى حکمرانى توسط خود آن‌ها يا شيوه تعديل محتوا توسط آن‌ها را تحليل مى‌کنيم.

۳. مرورى بر سازوکار و مقررات تعديل محتوا در آپارات

پيش‌تر در مورد تاريخچه آپارات و تحولات آن و نيز چالش‌هاى نظارت بر پلتفرم‌ها در ايران بحث شد. طبق گزارش ارزيبابى رسانه‌هاى کاربرمحور، که ساترا منتشر کرده است، آپارات کمترین میزان تخلفات و همچنين براساس ارزيبابى کلى آپارات، برترين پلتفرم کاربرمحور در ايران بوده است (ساترا، ۱۴۰۰). براین اساس، مى‌توان مدعى شد که اين پلتفرم از منظر تعديل محتوا عملکرد مناسبى داشته است؛ بنا براین مرورى بر شيوه و سازوکار تعديل محتوا اهميت دارد.

۳-۱. الزامات شيوه انتشار محتوا در پلتفرم آپارات

گرچه به نظر مى‌رسد آپارات همانند پلتفرم‌هاى بزرگ بخشى ويژه تحت عنوان شرايط ارائه خدمت ندارد؛ با اين همه در بخشى تحت عنوان خط مشى‌ها مجموعه‌اى از مقررات مختلف براى اين پلتفرم تدوين شده است که شامل مجموعه قوانين، قوانين پخش زنده، قوانين رویدادها، قوانين درآمدزايى، قوانين تبليغات و قوانين تصوير شاخص را دربرمى‌گيرد که به نوعى نحوه تعامل اين پلتفرم با محتواى کاربران و نيز شيوه عمل کاربرد در اين پلتفرم را مشخص مى‌کند. هريك از اين بخش‌ها در اینجا بررسى مى‌شوند و سپس براساس اسناد منتشرشده ديگر، تلاش مى‌شود بر بخش‌هاى مغفول شيوه تعديل محتوا در پلتفرم پرتوافکنى شود.

بخشى که تحت عنوان قوانين است^۱ قوانين بارگذاري و يدئو و قوانين کلى آپارات را دربرمى‌گيرد. قوانين بارگذاري محتوا، که هدفش «توليد و نشر بهتر محتوا در بستر آپارات» است، برخى الزامات را معين کرده که مضامين آن‌ها عبارت‌اند از:

- رعايت حق نشر و يدئوهاى بارگذاري شده (دوبله، فيلم و سريال ايرانى و غيره)؛
- عدم مغايرت با شئون اخلاقى و عرف جامعه اسلامى؛
- عدم انتشار و يدئوهاى محرک تنش و التهاب سياسى؛
- عدم انتشار و يدئوهاى موهن به مقامات سياسى و اقليت‌هاى قومى و مذهبى؛
- عدم تمسخر شهروندان در و يدئوها؛
- عدم انتشار و يدئوهاى حاوى تصاوير دلخراش؛
- عدم انتشار موزيک و يدئوهاى با متن غير قابل انتشار؛
- عدم انتشار و يدئوهاى تکرارى در کانال‌هاى مختلف؛
- عدم انتشار و يدئوهاى کاربران ديگر در کانال يک فرد؛

آپارات در صورت پاييندنبودن کاربران به اين قوانين، مى‌تواند به حذف و يدئو، مسدودکردن کانال و محدودسازى امکان بارگذاري و يدئو اقدام کند. علاوه براین، در بخش دیدگاه چنانچه فردی نظرات توهين آمیز یا تهديدکننده منتشر کند، آپارات مى‌تواند امکان درج دیدگاه را مسدود سازد. نوع و شدت تخلف در نوع جريمه تأثيرگذار است و مى‌تواند از يک روز مسدودسازى تا مسدودسازى کامل را دربرگيرد.

1 . <https://www.aparat.com/policy>

۲-۳. قوانین هشت‌گانه آپارات برای اشتراک‌گذاری محتوای کاربرساخته

آپارات مجموعه‌ای از هشت قانون را برای نحوه انتشار محتوای ویدئویی در این پلتفرم تعیین کرده است که به نظر می‌رسد طی مدت طولانی بدون تغییر مانده است و آن‌ها مؤید خط‌مشی کلی آپارات هستند.

پلتفرم با استناد به ماده ۷۴ قانون تجارت الکترونیک مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۱۷ آپارات را به منزله «بستر مبادلات صوتی و تصویری» معرفی می‌کند و مسئولیت نقض حقوق مؤلفان همانند تکثیر، اجرا و توزیع را برعهده کاربر می‌گذارد (آپارات، ۱۴۰۲).^۱

قوانین هشت‌گانه‌ای که اصول کلی حاکم بر اشتراک‌گذاری محتوای کاربرساخته در آپارات محسوب می‌شوند عبارت‌اند از:

- سایت آپارات تابع کلیه قوانین موضوعه کشور به خصوص قانون تجارت الکترونیک است؛ لذا نقض هر رفتاری که متضمن نقض هریک از قوانین کشور باشد مجرمانه تلقی می‌گردد و قابل پیگیری است.

- آپارات بستر بارگذاری ویدئو را به صورت رایگان در اختیار کاربران قرار داده است و حق پخش تبلیغات در ویدئوهای بارگذاری شده در سایت از حقوق آپارات است.

- پس از بارگذاری ویدئو، حقوق مربوط به انتشار، حذف و ویرایش ویدئوهای بارگذاری شده نزد آپارات محفوظ خواهد ماند.

گزارش رعایت‌نکردن حق نشر را باید از طریق ایمیل برای ما ارسال نمایید تا ما بتوانیم به درخواست شما را رسیدگی کنیم. ارسال مدارک برای اثبات حق مالکیت ویدئو لازم است و مدارک شما نزد آپارات محفوظ خواهد ماند.

- امکان تغییر نام کاربری در آپارات وجود ندارد؛ بنابراین باید در موقع انتخاب نام کاربری دقت لازم را داشته باشید. در صورت داشتن درخواست رسمی (برندها، شرکت‌ها و...) یا اشکال تاپی درخواست تغییر نام خود را به مرکز پشتیبانی آپارات^۲ ارسال کنید. توجه داشته باشید این درخواست بررسی خواهد شد و بنا به نظر کارشناس مربوطه امکان رد درخواست وجود دارد.

- امکان حذف کانال، ایمیل و شماره تماس ثبت شده در کانال وجود ندارد؛ اما می‌توانید از قسمت پروفایل، بخش تنظیمات، نسبت به تغییر و ویرایش ایمیل و یا شماره تماس اقدام نمایید.

- چنانچه کانالی بنابر هر شرایطی به مدت سه سال هیچ‌گونه فعالیتی نداشته باشد، به صورت خودکار دسترسی به حساب کاربری آن کانال مسدود می‌شود و شش ماه پس از مسدودی کانال، امکان انتخاب نام همان کانال برای عموم باز می‌شود.

- ترافیک مصرفی کاربران آپارات، براساس سیاست‌های اپراتورهای اینترنتی به صورت تمام‌بها یا نیم‌بها محاسبه خواهد شد و آپارات، تضمینی برای محاسبه ترافیک نیم بها برای کاربران خود نخواهد داشت.

این قوانین، که کلی‌ترین قوانین حاکم بر کاربرد آپارات هستند، بیشتر ناظر بر کاربری و کاربرد این پلتفرم‌اند و با وجود جزئیات زیادی که هریک از موارد فوق دارند نیز به طور کلی مورد توجه قرار گرفته‌اند. همچنین به منزله موضوعی حائز اهمیت، در مورد محتوا و ضرورت اجتناب از انتشار محتواهای زیان‌آور و غیرقانونی، هیچ هشدار یا راهنمایی ذکر نشده است. با توجه به این که طی سالیان اخیر آپارات با چند پرونده قضایی در مورد محتوای منتشر شده در این پلتفرم مواجه بوده است، این بی‌توجهی جالب توجه و پرسش برانگیز است.

۱. ماده ۷۴ مرتبط با نقض حق مؤلف است و بیان می‌دارد: ماده ۷۴ - هرکس در بستر مبادلات الکترونیکی با تکثیر، اجرا و توزیع (عرضه و نشر) مواردی که در قانون حمایت حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۹/۳ و قانون ترجمه و تکثیر کتب و نشریات و آثار صوتی مصوب ۱۳۵۲/۹/۲۶ و قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹/۱۰/۴، متوطبر آن که امور مذکور طبق مصوبات مجلس شورای اسلامی مجاز شمرده شود، در صورتی که حق تصریح‌شده مؤلفان را نقض نماید به مجازات سه ماه تا یک سال حبس و جزای نقدی به میزان پنجاه میلیون ریال محکوم خواهد شد (وب‌گاه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی).

2. support.aparat.com

۳-۳. محتوای ممنوعه در آپارات

در بخشی از آپارات با عنوان پخش زنده، موارد گوناگونی که انتشارشان در این پلتفرم ممنوع است و به مسدودسازی حساب کاربری منجر می‌شود ذکر شده بود. این موارد عبارت بودند از آسیب به خود و دیگران؛ رفتار نفرت‌انگیز و آزار و اذیت؛ تروریسم، فرقه‌های ضاله، ادیان غیررسمی و توهین به مقدسات مذهبی؛ نشر اکاذیب؛ اقدام علیه امنیت ملی؛ ممنوعیت قمار و شرط‌بندی؛ انتشار اطلاعات خصوصی افراد بدون اجازه؛ جعل هویت؛ اسپم‌کردن و کلاهبرداری؛ برهنگی، پورنوگرافی و سایر مطالب جنسی؛ تقلب در بازی‌های برخط و نیز قانون کپی‌رایت. هریک از این مقوله‌ها تعریف شده، نمونه آن‌ها ذکر شده و مجازاتشان نیز تعیین شده است. نمونه آن‌ها در جدول ۱ مشاهده می‌شود.

جدول ۱: برخی از محتوای غیرقانونی در آپارات

مسدودیت دائم حساب کاربری	خودکشی فشار یا آسیب عمدی به خود یا دیگران استفاده از کلیه انواع مواد مخدر استفاده از الکل استعمال دخانیات (سیگار، سیگار برقی، قلیان، ویپ، پیپ و ...)	ترغیب، تهدید، تطمیع، تحریک، دسیسه، فریب، نیرنگ، سوءاستفاده از قدرت، تهیه وسایل ارتکاب جرم، ارائه طریق ارتکاب جرم، تسهیل وقوع جرم، اشاعه، ارباب، انجام، تبلیغ یا تشویق هرگونه عملی که زندگی شما یا دیگران را به خطر بیندازد یا به شما یا دیگران آسیب روحی یا فیزیکی وارد کند.	آسیب به خود و دیگران
رفتار مطابق با جدول جرایم	- مصادیقی از این رفتار عبارت است از پخش هرگونه اثر سمعی و بصری دلخراش و آزاردهنده، حیوان‌آزاری و ... - آزار و اذیت شامل پخش هرگونه محتوا یا انجام فعالیتی است که سعی در ترساندن، تحقیرکردن، سوءاستفاده‌کردن از افراد یا نمایش قدرت برای دیگران یا ایجاد محیطی خصمانه	- رفتار نفرت‌انگیز شامل پخش هرگونه محتوایی است که مطابق قوانین جاریه ایران و بین‌الملل رفتار نفرت‌انگیز محسوب می‌شود. - آزار و اذیت عبارت است از انجام هر فعالیتی (اعم از فعل یا ترک فعل) که به ترویج، تشویق یا تسهیل تبعیض، تمسخر، هتک حرمت یا آسیب روحی و روانی یا درد و رنج جسمی به هر طریق به فرد یا گروه و یا ترویج و تشویق بینندگان برای توهین به دیگر کاربران منجر می‌شود.	رفتار نفرت‌انگیز و آزار و اذیت
مسدودیت دائمی حساب کاربری فرد خاطی		نشر، ترویج، تبلیغ، تشویق و ... هرگونه محتوا یا اقدام مربوط به تروریسم، انواع فرقه‌های ضاله یا ادیانی که در قانون اساسی یا سایر قوانین جاریه ایران به رسمیت شناخته نشده و توهین به مقدسات مذهبی اکتفا در آپارات ممنوع است	تروریسم، فرقه‌های ضاله، ادیان غیر رسمی و توهین به مقدسات مذهبی
عواقب و مسئولیت‌های حقوقی یا کیفری برعهده کاربر است		در صورت انجام هرگونه فعالیت یا نشر اکاذیب به قصد تشویش اذهان عمومی یا هر مقصد قابل تصور دیگر، اعم از این‌که دارای حسن نیت باشد یا خیر، با حساب کاربری فرد خاطی مطابق مفاد مندرج در جدول جرایم رفتار خواهد شد.	نشر اکاذیب
مسدودیت کامل حساب کاربری فرد خاطی		هرگونه فعل یا ترک فعلی که براساس قوانین حاکم بر جمهوری اسلامی ایران مصداقی از اقدام علیه امنیت ملی تلقی شود (من جمله و نه محدود به توهین به بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، مقام معظم رهبری و مقامات سیاسی، ایجاد تنش و التهاب سیاسی، پخش محتوا از رسانه‌های معاند و ...) ممنوع است	اقدام علیه امنیت ملی

آنچه تاکنون ذکر شد، مجموعه مقرراتی است که تعیین‌کننده رویکرد آپارات به محتوای غیرمجاز و نیز غیرقانونی است. این مقوله‌بندی صرفاً مختص محتوای زنده نیست و شامل همه انواع محتوا می‌شود. ممنوعیت‌های تعیین‌شده در این شرایط فعالیت در آپارات، طیفی از قوانین و

مجازات‌های فرایلتفرمی تا ممنوعیت‌های تعیین‌شده براساس محتوای خاص آپارات را دربرمی‌گیرد. به همین دلیل است که طیف اصطلاحاً مجازات‌هایی که برای آن‌ها تعریف شده نیز متفاوت است. بخشی از جرایم شدت کمتری دارند، همانند جعل هویت که مجازات کاربر مختلف درنهایت مطابق با جدول تعیین‌شده جرایم است؛ اما برخی دیگر از محتواهای غیرمجاز شدت زیادی دارند که به مسدودسازی دائمی حساب کاربری فرد منجر می‌شوند و گاه ممکن است شامل گزارش به مقامات قضایی نیز شود، ازجمله درمورد انتشار محتوای هرزه‌نگاری و مستهجن. جرایمی که پلتفرم آپارات برای کاربران تخطی‌کننده در نظر گرفته شامل موارد زیر است:

۱) مرتبه اول نقض توافق‌نامه = ۱ تا ۱۵ روز

۲) مرتبه دوم نقض توافق‌نامه = ۵ تا ۳۰ روز

۳) مرتبه سوم نقض توافق‌نامه = ۱۵ تا ۹۰ روز

۴) مرتبه چهارم نقض توافق‌نامه = مسدودیت دائم

این روش مقابله با محتوای کاربرساخته غیرمجاز تاحدودی مشابه پلتفرم‌هایی همانند فیس‌بوک و یوتیوب است که هشدارهایی را تعریف کرده‌اند و بسته به تعداد نقض مقررات، انواع مختلفی از تعلیق و مسدودسازی نسبت به کاربر اعمال می‌شود. همچنین در انتهای این توافق‌نامه مجدداً تصریح شده است که «کلیه عواقب حقوقی و کیفری ناشی از عدم رعایت مفاد فوق‌الذکر برعهده صاحب حساب کاربری بوده و هیچ مسئولیتی متوجه آپارات نیست».

آپارات مجموعه قوانین دیگری دارد که شامل قوانین ایجاد رویداد و فروش بلیت پخش زنده، قوانین درآمدزایی و نیز قوانین تبلیغات است. این قوانین بیشتر جهت‌دهنده سازوکار انجام امور و فعالیت هستند و چندان به محتوا ارتباطاتی ندارند.

۳-۴. سازوکار اعمال مقررات و دستورالعمل‌های آپارات بر محتواهای کاربران

به‌طورکلی شیوه اعمال مقررات یا نحوه تعدیل محتوا در آپارات در سایت این پلتفرم توضیحی دیده نمی‌شود. برای فهم این موضوع نیازمند مراجعه به منابع دیگر هستیم. شکوری مقدم، مدیرعامل آپارات، در سال ۱۳۹۹ و پس از حذف چالش «ترس و مومو» از این پلتفرم، سازوکار نظارت یا تعدیل محتوا را به این شکل تشریح کرده است:

فرایند نظارت بر محتوای آپارات در سه مرحله انجام می‌پذیرد که دریافت گزارش مردمی اولین روش، مهم‌ترین و مؤثرترین آن‌هاست که در سرویس‌های کاربرمحور دنیا هم حرف اول را می‌زند و درحال‌حاضر، در تمامی کارافزارها و وبسایت آپارات امکان دریافت گزارش‌ها به‌سهولت ممکن است و روزانه بیش از ده‌هزار گزارش مردمی به‌دست ما می‌رسد که فوراً بررسی و محتوای مشکوک حذف می‌شود. روش دوم کنترل ماشینی تصاویر مستهجن و خشونت‌آمیز به‌کمک نرم‌افزارهای هوش مصنوعی است. در این روش، پس از پنج تا پانزده دقیقه از بارگذاری محتوا، فریم‌های تصادفی استخراج‌شده از طریق ماشین کنترل می‌شوند و درصورت عبور از مرز مشخص‌شده به صف کنترل انسانی منتقل می‌شوند تا اگر خطایی از ماشین سر زده باشد، با نگاهی دقیق‌تر بازبینی، حذف یا تأیید شوند. روش سوم دریافت گزارش‌های روزانه از کمیته مصادیق مجرمانه اینترنتی زیر نظر دادستانی کل کشور است که مطابق با ماده ۷۵۱ قانون مجازات اسلامی، آپارات یک سرویس میزبانی است و باید به‌محض دریافت گزارش از این نهاد، درباره موارد ارسال‌شده اقدام کند (شکوری مقدم، ۱۳۹۹).

سازوکار تعدیل محتوا در آپارات مشابه پلتفرم‌های بزرگ در دنیاست؛ هرچند امکان دارد که حجم تخلفات، میزان گزارش‌ها و میزان توسعه فناوری هوش مصنوعی به‌نحوی قابل توجه کوچک‌تر باشد. روش دیگر دریافت گزارش از کمیته مصادیق مجرمانه است. این سازوکار مختص پلتفرم آپارات است و در پلتفرم‌های بزرگ معمولاً وجود ندارد و درصورت وجود به آن اشاره‌ای نشده است. همچنین باید اشاره کرد که گروه بازبینی یا نظارت بر محتوا همانند پلتفرم‌های آمریکایی در آپارات نیز وجود دارد. همان‌طور که مدیرعامل آپارات می‌گوید:

«روزانه بيش از ۳۰ هزار ويدئو در آپارات بارگذاري مى‌شود که براساس فرايندهاى ذکرشده نظارت بر محتوا، يک تيم ۳۰ نفره آموزش ديده در طول ۲۴ ساعت و هفت روز هفته مطابق با روش‌هاى فوق به بازيبى و بررسى محتوا مشغول‌اند» (شکورى مقدم، ۱۳۹۹).

شکورى مقدم در سال ۱۳۹۸ و پس از انتشار کليبي بحث‌برانگيز درباره کاربرد فناورى هوش مصنوعى براى شناسايى محتواهاى غيرقانونى گفته بود:

«سيستم پردازش تصوير ما يک سيستم يادگيرنده است که هر روز بهتر از ديروز کار مى‌کند. علاوه بر تصاوير مستهجن، به تازگى توانسته‌ايم آن را نسبت به خشونت هم هوشمند کنيم؛ اما فعلاً براى بقيه محتواها اين تکنولوژى کاربرد ندارد و در پى آن هستيم که به زودى موارد ديگر را هم به اين سيستم هوشمند نظارتى اضافه کنيم» (پارساپور، ۱۳۹۸).

اين مطلب به درستي بيان مى‌کند که نبايد انتظار داشت فناورى نظارت ماشينى بر محتوا در پلتفرم‌هاى ايرانى به پيشرفتگى پلتفرم‌هاى غربى باشد. توسعه اين فناورى‌ها نيازمند سرمايه‌گذاري و کاربرد نيروى انساني متخصص و البته گذر زمان است تا فناورى بتواند با توسعه يادگيرى درک بهتري از محتوا به دست آورد؛ به ويژه محتوای تصويرى که نسبت به محتوای متنى يا حتى تصوير ثابت، ناظران را با دشواری‌هاى بيشتري مواجه مى‌کند.

شکورى مقدم (۱۳۹۹) سطح برخورد با محتوا را از سطح حذف يک ويدئو از کانال‌هاى متخلف تا تعليق موقت يا دائم و از دسترس خارج شدن کل کانال معرفى کرده است. وي درمورد ممکن نبودن نظارت بر کل محتوا مى‌گويد: طبيعى است که ما نمى‌توانيم عقلاً و منطقاً روزى ۳۰ هزار قطعه ويدئو را که به ۱۹ ميليون قطعه ويدئوى ما هر روز اضافه مى‌شود به‌طور کامل بازيبى کنيم و اين امرى محال است». علاوه بر اين، وي با استناد به ماده ۲۳ قانون جريمه رایانه‌اى، اعتقاد دارد به دليل امکان نداشتن نظارت بر کل محتوای کاربرساخته اين پلتفرم به‌عنوان ميزبان خود را موظف مى‌داند در صورت درخواست کمیته مصاديق با محتوای غيرقانونى برخورد کند^۱.

تقریباً همانند پلتفرم‌هاى بزرگ دنيا سازوکارهاى نظارت انساني و ماشينى در پلتفرم آپارات نيز وجود دارد. با اين همه، موضوع اصلى قلمرو کوچک‌تر فعاليت آپارات است که امرى طبيعى به نظر مى‌رسد. همچنين برخى محتواها در پلتفرم ايرانى آپارات غيرقانونى و غيرمجاز شمرده مى‌شوند که براساس قوانين محلى ايران است و پلتفرم‌هاى بزرگ موضوعيتى از منظر ممنوع بودن يا غيراخلاقى بودن ندارند و شدت ممنوعيت آن‌ها کمتر است.

نبايد فراموش کرد که نظارت بر محتوا موضوعى دشوار و پيچيده است و هرروزه بر پيچيدگى آن افزوده مى‌شود. موضوع اساسى مسئوليت پلتفرمى است که محور فعاليت آن محتوای کاربرساخته است. محتوای کاربرساخته به‌طور طبيعى بر حجم بسيار گسترده‌اى از انواع محتواها و توسط تعداد کثيرى از کاربران دلالت دارد. نوروژى (۱۳۹۹) با مقايسه نحوه انتشار محتوا در قالب‌هاى رسانه‌اى گذشته و کنونى معتقد است که در شيوه سنتى انتشار از طريق نوار کاست و مجله به درستي «کسى که در اين پلتفرم‌ها دست به انتشار مى‌زد مى‌دانست در حال انتشار چه چيزى است و آگاهانه آن را منتشر مى‌کرد. اينجا جرم منتشرکننده با جرم نويسنده برابر بود». اما اکنون به دنبال تحول در توليد محتوا «پلتفرم‌هاى چون آپارات اصلاً متوجه آن نيست که توليدکننده چه محتوایى توليد کرده است و اساساً محتوایى توليد مجرمانه است يا خير». وي افزوده است:

«شمايد بشود در مورد مسائل جنسى و امثالهم سيستمى برخورد کرد؛ اما در بيشتر محتواها چنين نيست. تشخيص مجرمانه بودن يک محتوا نيز توسط پلتفرم امکان‌پذير نيست. بعضى محتواها در طول زمان مجرمانه مى‌شوند، همانند محتوای سياسى و اجتماعى که دوره‌اى جرم نيست و در دوره‌اى جرم مى‌شود» (پلتفرم‌هاى بزرگ دنيا) تشخيص مجرمانه يک محتوا بايد توسط دستگاه ذى ربط و ساختار قضايى انجام شود» (نوروژى، ۱۳۹۹).

۱. ماده ۲۳ قانون جريمه رایانه‌اى: ارائه‌دهندگان خدمات ميزباني موظف‌اند به محض دريافت دستور کارگروه (کميته) تعيين مصاديق مذکور در ماده فوق يا مقام قضايى رسيدگى کننده به پرونده مبني بر وجود محتوای مجرمانه در سامانه‌هاى رایانه‌اى خود از ادامه دسترسى به آن ممانعت به عمل آورند. چنانچه عمداً از اجراء دستور کارگروه (کميته) يا مقام قضايى خوددارى کنند، منحل خواهند شد. تبصره - ارائه‌دهندگان خدمات ميزباني موظف‌اند به محض آگاهى از وجود محتوای مجرمانه مراتب را به کارگروه (کميته) تعيين مصاديق اطلاع دهند.

با ملاحظه این تحولات در حوزه تولید محتوا و نیز بسترهای انتشار محتوا، ضرورت دارد در مسئول دانستن پلتفرم‌ها نسبت به آنچه کاربران منتشر می‌کنند، تغییر اساسی ایجاد شود و قوانین مرتبط بازنگری شوند. ضمن این‌که در بیشتر موارد، حذف محتوای زیان‌آور کفایت می‌کند؛ هرچند ساترا به منزله نهاد ناظر در مورد کلیپ بحث‌برانگیز در آپارات مسئولیت را هم‌زمان متوجه کاربر و رسانه دانسته بود.

نتیجه‌گیری

موضوع تنظیم‌گری پلتفرم‌های ویدئویی در ایران به چالش قانونی و حقوقی منجر شده است. این مناقشه عمدتاً بین سازمان صداوسیما و نیز برخی پلتفرم‌های ویدئویی و کاربر محور بوده است و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نیز مرکز ملی فضای مجازی و وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ضلع‌های دیگر آن را تشکیل می‌دهند. ورود اخیر شورای عالی انقلاب فرهنگی برای حل مسئله، ضمن این‌که بیانگر اهمیت موضوع است، پرسش‌هایی را درباره جایگاه این نهاد برای قانون‌گذاری مطرح کرده است. مناقشه صداوسیما با پلتفرم‌ها از یک طرف ناشی از تمایل این نهاد برای حفظ انحصار در عرصه ویدئو (با بسط مفهوم تلویزیون) و تسری آن به فضاهای جدید اینترنت منبسط و از طرف دیگر، از مباحثه‌ها برای نظارت بر محتوا نشئت می‌گیرد که در اینجا تمرکز عمدتاً بر موضوع اخیر بوده است.

تحولات فناوریانه جدید و گذر از دوران رسانه‌های جمعی سنتی به عصر پلتفرم‌های رسانه‌های اجتماعی و خدمات محتوایی بسیاری از هنجارهای پیشین را به چالش کشیده است. در عصر پیش‌رسانه‌های اجتماعی، مرزهای روشن و دقیقی بین تلویزیون، سینما، سینمای خانگی و ابزارهای تماشای ویدئو و ویدئوی خانگی وجود داشت. شیوه تولید و نظارت بر دسته‌ها و مقوله‌های مختلف رسانه‌ای تثبیت شده بود. در ایران بنابر قوانین، مسئولیت رسانه‌های صوتی و تصویری به صداوسیما و مسئولیت بخش ویدئو، سینما و سینمای خانگی از نظارت گرفته تا مسائل مرتبط با صدور مجوز و نظارت بر محتوا به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی واگذار شده بود. شروع عصر هم‌گرایی رسانه‌ها از یک طرف و نیز پیدایش رسانه‌های اجتماعی و پلتفرمی شدن تولید و انتشار محتوای فرهنگی از طرف دیگر، سبب شد مرزهای پیشین مخدوش و قوانین و مقررات پیشین منسوخ شوند. بی‌عملی از طرف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به منزله حکمران اصلی فرهنگی کشور و دغدغه مقامات ایران درباره محتواهای ویدئویی منتشر شده در فضای مجازی سبب شد صداوسیما با توسل به قانون اساسی و برساخت مفهوم صوت و تصویر فراگیر، حوزه مسئولیت خود در برابر محتواهای صوتی و تصویری را به فضای برخط، استریمینگ و سامانه‌های ویدئوی درخواستی و کاربرساخته نیز توسعه دهد و با تشکیل سازمان ساترا، جایگاه نظارتی خود را تثبیت کند. با وجود این، این مناقشه همچنان پابرجاست و تحولات اخیر، از جمله اقدامات شورای عالی انقلاب فرهنگی در سال ۱۴۰۲ و تلاش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی برای بازتعریف جایگاه حکمرانی خود نشان می‌دهد که این موضوع همچنان مورد مناقشه است.

از یک جنبه دیگر، همان‌طور که در مطالعه موردی پلتفرم آپارات نشان داده شد، این مناقشه بحث بر سر مسئولیت کاربر یا پلتفرم‌ها نسبت به محتوای به اشتراک گذاشته شده در این پلتفرم‌ها را نیز موجب شده است. در واقع، بی‌توجهی به تفاوت‌های ماهوی رسانه‌های جمعی همانند تلویزیون و رسانه‌های اجتماعی، کاربرد تنظیمات نظارتی سنتی را در پی داشته است. این بی‌توجهی سبب شده است پلتفرم‌ها وارد مناقشه‌های حقوقی شوند؛ اما ملاحظه پلتفرم‌های جهانی نشان می‌دهد که بخش عمده نظارت بر محتوا در قالب فرایندهایی تحت عنوان تعدیل محتوا انجام می‌شود.

تعدیل محتوا از پلتفرمی به پلتفرم دیگر متفاوت است و در برخی از آن‌ها، این عمل به شکل تصادفی، غیرسازمان‌یافته یا غیرمنسجم روی می‌دهد؛ یعنی براساس گزارش‌های موردی کاربران یا دستگاه‌های ناظر یا مواجهه مدیران و کاربران یک پلتفرم خاص؛ اما در پلتفرم‌های دیگر این اقدام سازمان‌یافته، روال‌مند است و فرایندهای مشخص و معینی باید طی شود. تعدیل محتوا یا از طریق افراد داوطلب صورت می‌گیرد یا به‌دست افراد یا شرکت‌هایی که در برابر خدمات خود پاداش دریافت می‌کنند.

نظارت و کنترل انواع محتوای پلتفرم‌های ویدئویی برخط همانند خدمات اشتراک‌گذاری ویدئویی برخط، آی.پی.تی.وی.ها، خدمات ویدئوهای درخواستی^۲، نمایش زنده (لایو)^۳ برای دنبال‌کنندگان یا سایر کاربران در پلتفرم‌هایی همانند آپارات، چشم‌انداز جدیدی را در عرصه تنظیم محتوای رسانه‌ای ایجاد کرده است؛ بنابراین به‌هیچ‌وجه براساس رویه‌ها و قواعد منسوخ‌شده رسانه‌های سنتی نمی‌توان انتظار داشت که تناسب و ملاحظات فرهنگی به شیوه رایج در رسانه‌های سنتی، در رسانه‌های پلتفرمی نیز رعایت شود.

با ملاحظه این چالش‌های حقوقی و قانونی پیشنهاد می‌شود تدوین و تصویب یک قانون جامع ارتباطات و رسانه‌ها در ایران پیگیری شود. این قانون باید با ملاحظه تحولات اخیر، هم از منظر همگرایی و هم ملاحظه تحولات در تولید، مصرف و نظارت بر محتوای رسانه‌ها به مناقشه‌های کنونی در مورد حدود و مسئولیت هر یک از نهادهای فرهنگی، که به‌نحوی با رسانه‌ها مرتبط‌اند، پایان دهد. تعیین صداوسیما در قانون اساسی به‌منزله متولی محتوای صوتی و ویدئویی در حدود چهاردهه پیش در عصری صورت گرفته است که شیوه پخش اساساً به شکل پخش زمینی بود و تازه در حدود دهه هفتاد بود که اینترنت در شکل اولیه خود وارد ایران شد. بنابراین، بازنگری در این خصوص الزامی است. همچنین باید تعیین و تصویب قوانین مرتبط با مسئولیت پلتفرم‌ها در ایران تسریع شود. مناقشه‌های حقوقی، که گاه با اقدامات برخی مقامات قضایی افکار عمومی را درگیر می‌کند، ناشی از عدم تعیین حدود مسئولیت پلتفرم و کاربر است. در این راستا، باید حکمرانی در پلتفرم‌ها، که دارای سازوکارهای پیچیده‌ای است، در اکوسیستم پلتفرمی ایران توسعه یابد. تعداد زیادی از پلتفرم‌ها و پیام‌رسان‌ها در ایران از این حیث دچار نقص هستند. مجموعه این تحولات می‌تواند به کاهش مناقشه‌های قانونی در خصوص پلتفرم‌های ویدئویی کمک کند.

---

1. IPTV
2. VOD
3. Live

منابع

- آپارات (۱۴۰۲). قوانین جامعه آپارات. سایت آپارات. <https://www.aparat.com/community-guideline>
- اکبری نوری، حنا (۱۳۹۹). تنظیمگری پلتفرم‌های برخط رسانه‌های صوتی و تصویری در ایران (گزارش نخست)، ارائه چارچوبی هنجاری برای تنظیمگری پلتفرم‌های رسانه‌های صوتی و تصویری. سایت ساترا. <https://satra.ir/fa/wp-content/uploads/2019/12/02-plat-majazi.pdf>
- پارساپور، آرش (۱۳۹۹). تمام فراز و فرودهای سروش؛ پیام‌رسانی که می‌خواست جایگزین تلگرام شود. سایت دیجیاتو (تاریخ انتشار: ۲۰ فروردین ۱۳۹۹). <https://digiato.com/article/2020/04/08>
- زارع سریزدی، مهدی (۱۳۹۸). گزارش عملکرد سال ۱۳۹۸ آپارات منتشر شد؛ نمایش روزانه ۱۸۰ میلیون دقیقه ویدئو. وبسایت زومیت (تاریخ آخرین بازدید: ۴ آبان ۹۹). <https://www.zoomit.ir/2020/3/15/346440/aparat-annual-report-98>
- وب‌گاه ساترا (۱۴۰۰). ارزیابی محتوایی و سرویس در رسانه‌های کاربرمحور، ساترا (تاریخ آخرین بازدید: ۲۹ مهر ۱۴۰۰). <https://satra.ir/fa/wp-content/uploads/2022/01/3-in-one.pdf>
- وب‌گاه تابناک (۱۳۹۸). متن دستور رهبر انقلاب به رئیس جمهور و بخشنامه قوه قضاییه؛ فعالیت «صوت و تصویر فراگیر» صرفاً با مجوز صداوسیما مجاز است/ مصادیق صورت و تصویر فراگیر چیست؟. سایت تابناک (تاریخ انتشار: ۳۰ دی ۱۳۹۸). <https://www.tabnak.ir/fa/news/953238>
- وب‌گاه تابناک (۱۳۹۹). نامه وزارت فرهنگ و ارشاد درباره ویدئوکلوب‌های اینترنتی، مجوزهای صادره از وزارت فرهنگ و ارشاد صورت و تصویر فراگیر نیست. سایت تابناک (تاریخ انتشار: ۱۲ شهریور ۱۳۹۹). <https://www.tabnak.ir/fa/news/1000270%20%81%D8%B1%D8%A7%DA%AF%DB%8C%D8%B1-%D9%86%DB%8C%D8%B3%D8%AA>
- وب‌گاه شورای نگهبان (۱۳۸۹). اصل چهل و چهارم. وبسایت شورای نگهبان (تاریخ انتشار: ۲۳ بهمن ۱۳۸۹). <https://www.shora-gc.ir/fa/news/1827>
- شکوری مقدم، محمدجواد (۱۳۹۹). نظارت بر محتوای سرویس‌های اشتراک ویدئو چگونه شکل می‌گیرد؟/ حذف چالش ترس و «مومو» از آپارات. خبرگزاری فارس (تاریخ انتشار: ۱۳۹۹/۷/۳). <https://www.farsnews.ir/news/13990730000639>
- مختاری، فاطمه (۱۳۹۹الف). بنیان‌گذار آپارات به ۱۰ سال زندان محکوم شد! (تاریخ آخرین بازدید: ۴ آبان ۱۳۹۹). <https://www.zoomit.ir/tech-iran/364243-aparat-seo-convicted-10-years-in-jail>
- مختاری، فاطمه (۱۳۹۹ب). واکنش ساترا به حکم قضایی صادرشده برای مدیرعامل آپارات (تاریخ آخرین بازدید: ۵ آبان ۱۳۹۹). <https://www.zoomit.ir/tech-iran/364262-satra-aparat-ceo-jail-sentence>
- مؤذن، عطیه (۱۳۹۵). وبسایت آپارات در پی نقض حقوق مادی و معنوی صداوسیما محکوم شد. خبرگزاری مهر (آخرین بازدید: ۲۳ مهر ۱۴۰۰). <https://www.mehrnews.com/news/5301949>
- نوروزی، شاهین (۱۳۹۹). حکم قضایی آپارات موجب از دست رفتن حکمرانی بر فضای مجازی می‌شود. سایت فدراسیون فناوری اطلاعات و ارتباطات ایران (تاریخ انتشار: ۱۳۹۹/۸/۱۵). <https://www.iictf.ir/news>
- Aigrain, P. (2012). *Sharing: Culture and the Economy in the Internet Age*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ceci, L. (2023). Hours of video uploaded to YouTube every minute as of February 2020. Statista <https://www.statista.com/statistics/259477/hours-of-video-uploaded-to-youtube-every-minute>. (last visited: 2024/01/14)
- Poell, T., Nieborg, D. B., & Duffy, B. E. (2021). *Platforms and cultural production*. John Wiley & Sons.